

ТЕМА 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

План

- 8.1. Місцеве господарство та еволюція поглядів на трактування поняття «місцеві фінанси»
- 8.2. Формування фінансових ресурсів підприємств місцевого господарства
- 8.3. Сучасні проблеми та шляхи реформування підприємств місцевого господарства в Україні

8.1. Місцеве господарство та еволюція поглядів на трактування поняття «місцеві фінанси»

Місцеве господарство забезпечує безпосереднє задоволення потреб населення і функціонування системи місцевого самоврядування.

Місцеве господарство складається з підприємств (об'єднань), організацій, установ, об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, які є комунальною власністю відповідної адміністративно-територіальної одиниці (рис. 8.1).

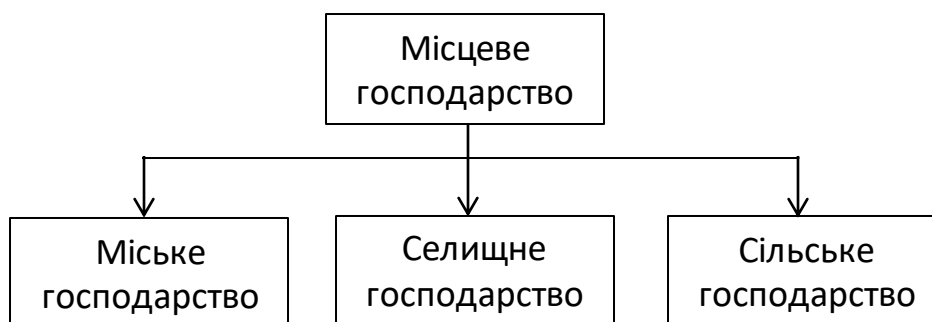

Рис. Елементи місцевого господарства

До складу місцевого господарства можна включати за згодою власника підприємства (об'єднання), організації та установи, які не перебувають у комунальній власності і діяльність яких пов'язана переважно з обслуговуванням населення.

За згодою населення і органів місцевого самоврядування до складу місцевого господарства може бути також включено об'єкти, створені в результаті трудової участі громадян або придбані на їхні добровільні внески.

Функціонування та життєздатність місцевого господарства неможливі без місцевих фінансів. На перші згадки про місцеві фінанси, об'єктивність їх існування, поряд із державними фінансами, можна натрапити у працях класиків економічної науки.

У цих працях вони досліджували господарство територіальних громад, відзначали необхідність надання їм автономії, в тому числі у сфері фінансів. Окремим напрямом досліджень цих і багатьох інших учених XVIII–XIX століть було вивчення доходів і видатків місцевих спілок, місцевого оподаткування, його відповідностям ефективному оподаткування.

А вже безпосередньо вчення про місцеві фінанси як сукупність теоретичних положень про фінансове господарство та фінансову діяльність місцевих органів влади сформувалось у XIX столітті, наприкінці якого воно виокремилось у самостійну галузь фінансової науки. Це було пов'язано із завершенням становлення в більшості країн Західної Європи й Північної Америки органів місцевого самоврядування та регіональних органів влади, конституційним визнанням прав комун, общин, муніципалітетів, регіонів, провінцій, штатів та інших адміністративно-територіальних утворень.

З моменту виділення науки про місцеві фінанси в окрему галузь фінансової науки і до сьогодні погляди на сутність місцевих фінансів, їх склад та принципи побудови пройшли кілька етапів і розвивались від уявлення про них як про фінансове господарство територіальних одиниць, тобто господарства місцевих спілок, сукупність умов для задоволення потреб місцевих самоврядних одиниць, матеріальні засоби органів місцевого самоврядування, доходи і видатки місцевого господарства і, нарешті, до системи економічних відносин. На процес еволюції трактування місцевих фінансів значний вплив мали історичні, економічні, соціальні, політичні фактори.

В результаті аналізу еволюції поглядів на сутність місцевих фінансів в Україні можна виділити наукові школи, діяльність яких стосується розв'язання проблем науки про місцеві фінанси (*табл. 8.1*).

Таблиця Еволюція поглядів на трактування поняття «місцеві фінанси»

№ з/п	Основні положення щодо сутності місцевих фінансів	Критичний погляд
<i>1. Період з кінця XIX ст. до середини 30-х років XX ст.</i>		
1	Місцеві фінанси – це спілки публічного характеру, нижчого рівня, ніж держава, які «мають своє власне більш-менш самостійне фінансове господарство»	Для цього періоду розвитку науки про місцеві фінанси в поданому визначенні є певні суперечності: по-перше, це визначення більше відповідає сутності місцевого самоврядування; по-друге, відповідно до норм чинного на

		той час законодавства фінансове господарство самоврядних спілок було досить автономним та незалежним
2	Місцеві фінанси – це господарство місцевих спілок, яке є планомірним задоволенням потреб публічно-правових союзів	В цьому визначені не наведено, за рахунок чого або яких коштів відбувається планомірне задоволення потреб публічно-правових союзів
3	Місцеві фінанси або місцеве господарство – це сукупність завдань, які доручаються місцевим органам, і сукупність коштів, якими вони розпоряджаються для їх задоволення	Визначення цілком відповідає вимогам та ступеню розвитку науки про місцеві фінанси в даний період
4	Місцеві фінанси – це сукупність видатків, що покладені на місцеві органи, і сукупність коштів, якими вони володіють для їх задоволення	Визначення цілком відповідає вимогам законодавчих актів того періоду. Однак абсолютно суперечить принципам самостійності та фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, які склались та розвинулись історично
<i>Період з кінця 30-х років до 50-х років ХХ ст.</i>		
5	Місцеві фінанси СРСР представлені місцевими бюджетами, які включені разом з бюджетами державного соціального страхування до складу єдиного державного бюджету	Визначення цілком відповідає вимогам законодавчих актів того періоду. Однак абсолютно суперечить принципам самостійності та фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, які склались та розвинулись історично
6	Під місцевими фінансами капіталістичних країн звичайно розуміють доходи і видатки місцевих органів влади та підвідомчих їм підприємств та організацій	У цьому визначенні є суттєві недоліки: по-перше, місцеві фінанси західних країн того періоду вже представлені як система певних відносин; по-друге, у розпорядженні органів місцевого самоврядування перебували не тільки доходи їхніх бюджетів та доходи підвідомчих їм підприємств і організацій, а й

		інші фінансові ресурси, тобто цільові позабюджетні фонди, місцеві запозичення та ін.
7	Під місцевими фінансами капіталістичних країн розуміють економічні відносини, за посередництва яких створюються фонди грошових коштів, що використовуються місцевими органами влади для виконання покладених на них функцій	Це визначення також має певні неточності, а саме економічні відносини повинні бути представлені системою, оскільки при їх посередництві створюються фонди грошових коштів
8	Місцеві фінанси капіталістичних країн являють собою систему грошових відносин, пов'язаних з акумулюванням частини сукупного суспільного продукту, його розподілом і використанням відповідно до функцій, які виконує місцева влада	У цьому визначенні не враховується те, що якщо місцеві фінанси представлені системою грошових відносин, то до цих відносин повинні включатись не тільки відносини розподілу, а й відносини обміну. Тобто тут мається на увазі те, що фінанси пов'язані з реальним рухом вартості, що відбувається на стадіях відтворювального процесу, як-от розподіл і обмін. А ці стадії відтворювального процесу більш характерні для категорії фінансів
<i>Період з 1990 року і до сьогодні</i>		
9*	Місцеві фінанси – це система формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих	В цьому визначенні також є недоліки. Оскільки місцеві фінанси являють собою не просто систему формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів, а без посередньо є системою соціально-економічних відносин. Це пов'язано із соціально-економічним призначенням місцевих фінансів. По-перше, процес формування, розподілу і використання фінансових ресурсів притаманний системі економічних

		відносин, а по-друге – метою фінансової діяльності місцевих органів влади є задоволення соціальних потреб та інтересів місцевої громади
10*	Місцеві фінанси – це система формування, розподілу і використання доходів територіальними громадами та місцевими органами влади з метою виконання делегованих та закріплених за ними функцій і завдань	У цьому визначенні є певні неточності: відповідно до сутності місцевих фінансів вони формуються не тільки з доходів місцевих бюджетів, а й з інших фондів грошових коштів, інакше кажучи, з усіх фінансових ресурсів, які перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування. Однак слід зазначити, що доходи місцевих бюджетів є однією зі складових фінансових ресурсів, причому найвагомішою
11*	Місцеві фінанси – це сукупність форм і методів створення й використання фондів фінансових ресурсів для забезпечення органами місцевого самоврядування виконання покладених на них функцій у галузі економічного і соціального розвитку відповідних територій	У цьому визначенні не уточнено природи методів і сутності форм, за допомогою яких створюються і використовуються фонди фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування
12*	Місцеві фінанси – це система фінансових відносин з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань	Визначення місцевих фінансів як системи фінансових відносин є неточним, оскільки місцеві фінанси виступають системою соціально-економічних відносин. Про це свідчать характерні особливості цієї категорії

Примітка. *Вітчизняні автори

Першим періодом, який можна виділити в розвитку науки про місцеві фінанси, є період з кінця XIX століття до середини 1930-х років. У той період починають формуватись теоретичні положення щодо визначення місцевих фінансів. У межах того часу виникає кілька наукових шкіл. Першою школою цього періоду можна вважати школу земського самоврядування та міського управління.

Цією школою було визначено три типи організації місцевих фінансів:

- 1) *англійський* склався історично і цікавий цільовим обкладанням;
- 2) *французький*, побудований штучно, характеризується зв'язком місцевих спілок зі сферою фінансового господарства;
- 3) *прусський*, який характеризує останні на той час досягнення в галузі комунального обкладання.

Розглянувши ці три типи місцевих фінансів, науковці виводять загальні тенденції їх побудови і на основі цього відмічають, що місцеві фінанси – це господарство місцевих спілок або спілки публічного характеру, нижчого рівня, ніж держава.

Наступною є школа періоду непу, в межах якої багато вчених досліджували теоретичні засади і практику організації місцевих фінансів. Представники цієї школи розглядали сутність місцевих фінансів уже з позиції їхніх функцій.

Так, у період з кінця 30-х до 50-х років ХХ століття виникає й інтенсивно розвивається *соціалістична наукова школа*. Передумовою виникнення цієї школи було прийняття у вересні 1930 року постанови ВЦВК і РНК СРСР, відповідно до якої встановлювалася сувора система контролю з боку держави за доходами місцевих бюджетів, вводилось пряме вилучення доходів місцевих бюджетів. У той період категорія «місцеві фінанси» втрачає свою актуальність, оскільки в країні перестає існувати місцеве самоврядування. Представники соціалістичної школи ототожнювали місцеві фінанси з місцевими бюджетами, які були частиною державного бюджету і цілковито залежали від нього.

У період із середини 50-х років ХХ століття до 1990 року в радянській фінансовій науці утверджується думка, що місцеві фінанси – це явище, яке притаманне капіталістичним країнам. У результаті цього виникає наукова школа, яка науково досліджує процеси розвитку та функціонування місцевих фінансів у капіталістичних країнах. Щодо сутності трактування поняття «місцеві фінанси» пред ставники цієї школи дійшли висновку, що місцеві фінанси являють собою систему певних відносин, за яких формуються фінансові ресурси, необхідні для виконання функцій, покладених на місцеві органи влади. Однак у поглядах представників соціалістичної школи були розбіжності щодо сутності системи, якою виступають місцеві фінанси. Проте слід відмітити, що наукові розробки представників соціалістичної школи і сьогодні не втратили актуальності і були покладені в основу сучасних досліджень, пов'язаних із місцевими фінансами. Ця наукова школа інтенсивно функціонувала до початку 1990-х.

Наступний період, а саме з початку 1990 року і до сьогодні, характеризується новим етапом розвитку науки про місцеві фінанси в Україні. Для цього періоду характерним є відродження й інтенсивний розвиток інституту місцевого самоврядування, а відповідно і зростання уваги науковців до місцевих фінансів.

У той період виникає кілька наукових шкіл, які досліджують проблеми місцевих фінансів. Першою виникає так звана школа Науково-дослідного фінансового інституту, засновником якої є професор В. І. Кравченко. Поняття місцевих фінансів, їхню сутність представники цієї школи розглядають із позиції *виробничо-розподільчої концепції*.

Наступною науковою школою, яка функціонує в той період, є так звана Тернопільська наукова школа, яку заснувала професор О. П. Кириленко.

Сутність місцевих фінансів ця школа розглядає також через призму *виробничо-розподільчої концепції*, хоча цю концепцію вони трактують дещо інакше, ніж представники школи Науково-дослідного фінансового інституту.

Можна виділити ще одну наукову школу, представниками якої є О. Д. Василик, В. М. Опарін та ін. Ця школа трактує сутність поняття місцевих фінансів відповідно до положень *виробничої концепції*.

Підсумовуючи викладений стислий огляд еволюції поглядів на трактування місцевих фінансів в Україні, слід зазначити, що на сьогодні сутність місцевих фінансів усе ще залишається недостатньо дослідженою. Хоча фундамент реальних перетворень уже закладено.

Тим часом, сутність місцевих фінансів недоцільно характеризувати тільки розподільчими або тільки виробничими відносинами, тому позиція авторів, які характеризують фінанси місцевого самоврядування не лише як розподільчі відносини, а й економічні, є більш наближеною до сутності місцевих фінансів. Адже, якщо існування місцевих фінансів зумовлено наявністю інституту місцевого самоврядування, то, використовуючи процес виробництва, а в цьому разі процес формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, відбувається забезпечення місцевих органів влади необхідними фінансовими ресурсами.

Однак при формуванні місцевих фінансових ресурсів безпосередньо відбувається процес розподілу і перерозподілу. Тому трактувати сутність місцевих фінансів необхідно з огляду на те, що вони виступають системою економічних відносин. Однак при цьому слід зазначити, що метою фінансової діяльності місцевих органів влади є задоволення соціальних потреб та інтересів місцевої громади. Таким чином, сутність місцевих фінансів доцільно трактувати з огляду на їхнє соціальне призначення.

Етапи формування науки про місцеві фінанси

Етап	Зміст
<i>Перший етап</i>	Тут виникло дві наукові школи, розробки яких стосувались економічної природи і сутності місцевих фінансів. Варто відмітити, що визначені школою земського самоврядування і міського управління типи організації місцевих фінансів не втратили своєї актуальності і до сьогодні.
<i>Другий етап</i>	Характеризується занепадом науки про місцеві фінанси. Однак дослідження у сфері місцевих фінансів тривають далі, тільки вже на основі планової економіки СРСР.
<i>Третій етап</i>	продовжуються дослідження в галузі місцевих бюджетів місцевих рад СРСР, а також у радянській фінансовій науці починають розвиватись і поширюватись дослідження місцевих фінансів капіталістичних країн. У цих дослідженнях проводиться аналіз функціонування місцевих фінансів за умов ринкової економіки.
<i>Четвертий етап</i>	Відродження в Україні інституту місцевого самоврядування, що визначило інтенсивний розвиток науки про місцеві фінанси.

Фінанси підприємств місцевого господарства

це

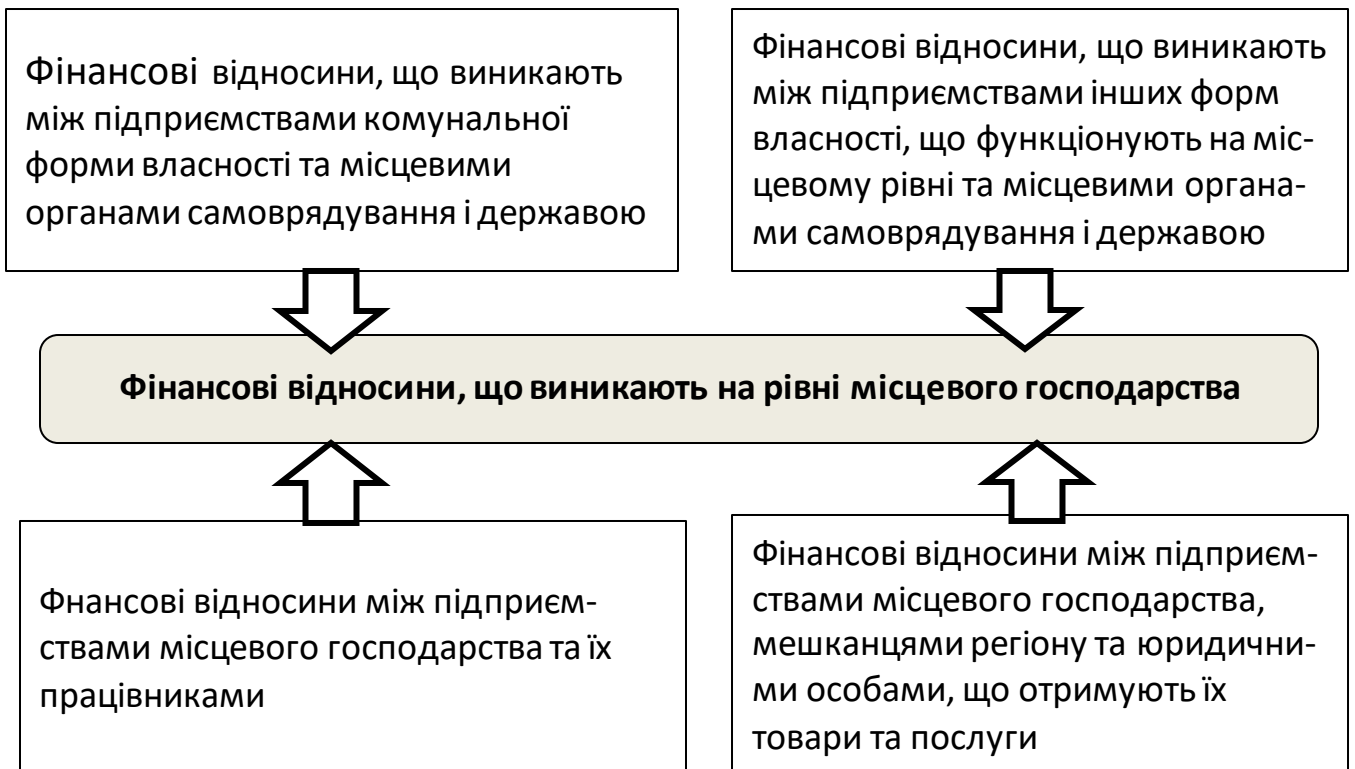
система фінансових відносин, яка виникає в процесі розподілу вартості валового внутрішнього продукту, що здійснюється на місцевому рівні підприємствами різних форм власності, котрі надають послуги населенню та юридичним особам, через формування та використання фондів грошових коштів, які забезпечують їх функціонування та подальший розвиток

Склад місцевого господарства

підприємства, організації, установи, об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури, які є комунальною, власністю відповідної адміні-стративно-територіальної одиниці

підприємства, організації, установи, що не належать до комунальної власності, діяльність яких пов'язана переважно з обслуговуванням населення також можуть бути включені до місцевого господарства

об'єкти, створені в результаті трудової участі громадян або придбані на їх добровільні внески також можуть бути віднесені до місцевого господарства

Висновки. Таким чином, проведений аналіз вітчизняних підходів до трактування поняття «місцеві фінанси» дає змогу уточнити сутність цього поняття. Місцеві фінанси – це система соціально-економічних відносин, яка функціонує з приводу формування, розподілу та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади для виконання власних і делегованих державою повноважень. Роль і значення місцевих фінансів у фінансовій системі держави прямо залежать від обсягу функцій та завдань, які покладаються на місцеві органи влади. В Україні все ще не знайдено межі між завданнями центральної і місцевої влади, тому процес розвитку та становлення місцевих фінансів триває.

8.2. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Міське господарство є складовою частиною народного господарства країни. Воно покликане виконувати важливу роль у забезпеченні потреб суспільства.

Міське господарство являє собою комплекс розташованих на території міста (поселення) підприємств, організацій та установ, що обслуговують матеріально-побутові і культурні потреби населення, яке мешкає в ньому.

Воно включає до свого складу житлово-комунальне господарство міста і підприємства побутового обслуговування населення, будівельну промисловість і підприємства з виробництва місцевих будівельних матеріалів, систему установ та підприємств міської торгівлі, громадського харчування, охорони здоров'я, освіти та ін.

Підприємства та організації, що входять до складу міського господарства, виконуючи загальне завдання – обслуговування потреб населення того міста, на території якого вони розташовані, розрізняються за ознаками організації виробничої діяльності, тобто за галузевими ознаками. Міське господарство, крім галузевої, має також соціальну (за формами власності) і відомчу (за ознаками підпорядкування) структуру.

Виробнича діяльність підприємств міського господарства має низку **галузевих особливостей**, що знаходять відображення у плануванні цього господарства, в організації управління та фінансів. В організації фінансів підприємства (господарства) знаходять відображення також форма власності на засоби виробництва та його відомча належність.

Розглянемо особливості організації виробничої діяльності та фінансів окремих галузей міського господарства.

Житлово-комунальне господарство є найбільшою частиною міського господарства. Воно включає до свого складу житловий фонд, комунальні підприємства та споруди зовнішнього міського благоустрою.

Загальне керівництво житлово-комунальним господарством міста, не залежно від того, в чиєму розпорядженні перебувають житловий фонд, комунальні підприємства і споруди благоустрою, виконують виконками міських рад народних депутатів. Вони видають постанови, що визначають порядок роботи та умови санітарного і технічного утримання комунальних

підприємств, споруд благоустрою та житлових будинків, розробляють проекти планування та забудови міст, умови користування міськими землями.

Більшість комунальних підприємств та житлових організацій міст і селищ України підпорядковано місцевим радам народних депутатів. Податки з доходів комунальних підприємств зараховуються до місцевого бюджету.

В той же час з останнього здійснюються асигнування на покриття збитків підприємств житлово-комунального господарства і фінансується будівництво нових об'єктів.

Житловий фонд України – одна із складових національного багатства країни. Його соціальна структура, тобто співвідношення за формами власності: державний (комунальний), відомчий, приватний – не є постійною. На сьогодні переважну частину (понад 3/4) становить державний житловий фонд. При цьому спостерігається тенденція зростання частки приватного житлового фонду як наслідок приватизації населенням житлового фонду місцевих рад і відомств.

Експлуатацію житлового фонду здійснюють організації (будинкоуправління, жеки, житлові об'єднання, управління тощо), які підпорядковані міським радам народних депутатів або підприємствам, організаціям та відомствам, а також приватні фірми.

Завданням житлових організацій є поліпшення експлуатації та забезпечення надійного збереження житлового фонду. Вирішення цього завдання можливе за умови реформування відносин у житловій сфері; реорганізації та роздержавлення житлово-експлуатаційних організацій; створення ринку послуг.

Будівництво нового житлового фонду, а також об'єктів культурно-побутового та комунального господарства в містах проводиться підрядним способом. Функції замовника в основному покладено на виконкоми міських рад, хоча в останній час такі об'єкти будуються силами й коштами організацій різних форм власності.

Для обслуговування житлових будівель і нежитлових приміщень до складу житлового господарства включено госпрозрахункові ремонтні й будівельні організації, транспортні й постачальницькі контори, промислові підприємства. Управління житловим фондом ведеться на засадах господарського розрахунку, який має особливості, зумовлені характером діяльності, рівнем дохідної бази житлового господарства.

Специфіка діяльності житлового господарства виявляється в характері експлуатації будинків, в орендних відносинах зі споживачами його послуг.

В умовах товарно-грошових відносин надання працюючим у користування державного житлового фонду опосередковується квартирною платою, а здача нежитлових приміщень організаціям та установам – орендною платою. Ці платежі головним чином і визначають дохідну базу житлового господарства.

Переважну більшість основних засобів житлових організацій являють собою не засоби виробництва, а об'єкти споживання, що поряд із відсутністю готової продукції зумовлює специфіку їх амортизації та відтворення.

Норми амортизаційних відрахувань на відтворення призначені тільки для ви явлення зносу житлових будівель.

У складі оборотних коштів значне місце посідають розрахункові статті, що зумовлено характером відносин житлових організацій з квартиронаймачами.

Житлово-експлуатаційні організації здійснюють свою діяльність згідно із господарсько-фінансовим планом, головним розділом якого є кошторис доходів і видатків на експлуатацію житлового фонду.

Вивчення економіки комунальних підприємств передбачає знання специфічних особливостей комунального господарства як такого, техніко-еко-енічних особливостей комунальних споруд та особливостей їх виробничих процесів.

За призначенням та функціями комунальні підприємства поділяють на такі групи

- санітарно-технічні (водопроводи, каналізація, підприємства із санітарної очистки);
- транспортні (трамваї, тролейбуси, автобуси, метрополітен та ін.);
- комунальної енергетики (електричні, газові, теплові мережі та ін.);
- комунального обслуговування (готелі та ін.);
- підприємства та організації зовнішнього міського (селищного) благо-устрою (підприємства шляхового господарства, озеленення, вуличного освітлення та ін.).

Комунальні підприємства, що надають послуги і реалізують продукцію за плату, працюють за схемою самофінансування. Підприємства, що надають безоплатні послуги (міських шляхів, озеленення, вуличного освітлення тощо), фінансуються з бюджету за фактично виконані роботи.

Специфічною особливістю комунального господарства є те, що більшість комунальних підприємств не створюють матеріальної продукції, а надають послуги. Але це не може бути підставою для того, щоб комунальне господарство класифікувати як невиробничу сферу, оскільки послуги надаються переважно підприємствам виробничої сфери. Спожиті цими підприємствами послуги збільшують вартість створеної на них продукції, оскільки сам процес надання послуг створює вартість.

Зарахування комунальних підприємств до невиробничої сфери позбавляє можливості правильно визначити обсяг суспільного продукту і національного доходу, їх розподіл, пере розпо діл та використання, встановлювати правильні народногоспо дарські пропорції і визначати економічну ефективність суспільного виробництва.

Правильно було б діяльність житлово-комунального господарства поділяти на діяльність, яку слід відносити до сфери матеріального виробництва, і діяльність, яку треба зараховувати до невиробничої сфери.

До першої групи варто включати галузі комунального господарства, в яких праця є продуктивною незалежно від форми її втілення (в матеріальній продукції або в послугах) і результатом якої є заново створена вартість (водо-, електро-, теплозабезпечення, розсадники зеленого господарства тощо),

до другої групи – галузі комунального господарства, що надають послуги безпосередньо населенню. Вони не є ланкою єдиного спільного процесу виробництва і споживаються населенням в момент їх надання (послуги перукарень, готелів, пляжів, парків та ін.).

У більшості комунальних підприємств процес виробництва збігається з процесом реалізації продукції або послуг. Інакше кажучи, продукція комунальних підприємств переважно не може накопичуватися на складі і надається безпосередньо споживачам. Це зумовлює характерні особливості в організації, структурі та використанні оборотних засобів.

Необхідність доставки продукції безпосередньо споживачам підвищує значення господарства мереж в основних засобах комунальних підприємств, потребує значних капітальних вкладень, а також великих витрат на утримання та капітальний ремонт мереж, споруд, трубопроводів.

Розвиток і благоустрій кожного міста чи села здійснюється з урахуванням чисельності населення, його побутових потреб, санітарних та інших вимог. Чим більший населений пункт, чим щільніше його заселення, тим складніші завдання водозабезпечення, очистки, організації внутрішнього міського сполучення, санітарної охорони повітря, води, землі на його території, тим більше потрібно обладнання для його благоустрою, створення нормальних умов для життя населення і роботи підприємств, установ та організацій.

Комунальним обладнанням міста є водопроводи, каналізація, мережі теплофікації, електропостачання, газопостачання, трамваї, тролейбуси та інші засоби міського транспорту, лазні, пральні, готелі, а також споруди з благоустрою міської території – вуличні замощення, тротуари, мости, набережні, іригаційні споруди, зливаюча каналізація, вуличне освітлення, зелені насадження вулиць, парки, сади, сквери, квітники, газони, огорожі, архітектурні споруди, пам'ятники.

Розмір та умови експлуатації обладнання міста залежать від розмірів і типу населеного пункту. Так, мережі електропостачання, газові, теплофікаційні, водопроводу та каналізації, траси міського транспорту, як правило, відображають схему розміщення проїздів міста.

Розвиток, утримання та експлуатацію перелічених видів обладнання міста здійснюють організації міського комунального господарства виконкомів місцевих рад народних депутатів.

Специфіка виробництва в комунальному господарстві зумовлює високу фондомісткість цієї галузі. Із загальної вартості основних та оборотних засобів частка перших становить майже 98 відсотків.

Структура основних засобів не однакова в різних галузях комунального господарства. При незначній питомій вазі машин та обладнання у більшості галузей комунального господарства у складі основних засобів значне місце посідають: у водопровідно-каналізаційному, газовому господарствах, на підприємствах електро- і теплопостачання – передавальні пристрої (від 50 до 70%); у трамвайно-тролейбусних господарствах – транспортні засоби (майже 40%); у готелях – будівлі (понад 90%) та ін.

Основні засоби в комунальному господарстві, крім виробничих, включають фонди зовнішнього благоустрою (тротуари, мости, набережні тощо).

Для основних виробничих засобів амортизація нараховується за затвердженими нормами згідно з чинним Положенням; для основних засобів зовнішнього благоустрою амортизація не нараховується.

Відтворення основних засобів у комунальному господарстві здійснюється шляхом державних капітальних вкладень. Характерно, що основним джерелом фінансування капітальних вкладень є кошти бюджетів. За рахунок бюджетних асигнувань ведеться нове будівництво споруд зовнішнього благоустрою міст і селищ, розсадників тощо, а також їх капітальний ремонт.

Для забезпечення безперервного процесу виробництва, реалізації продукції (послуг) комунальні підприємства наділяються оборотними коштами.

Їх склад та структура мають свою специфіку. У більшості комунальних підприємств відсутні такі елементи оборотних коштів, як сировина та основні матеріали, незавершене виробництво, готова продукція. У той же час завдяки чинній системі розрахунків за надані послуги, коли споживачам надаються пільгові строки оплати спожитої продукції (послуг) у комунальних підприємств (водопроводи, каналізація, тепло-, газо-, електропостачальні та інші), виникає необхідність мати значні оборотні кошти в розрахунках за надані послуги (продукцію), що відображаються за статтею «Абоненти».

З метою підвищення ефективності роботи підприємств житлово-комунального господарства необхідно особливу увагу приділяти пошуку та мобілізації резервів збільшення реалізації продукції та послуг споживачам за рахунок введення в дію нових і кращого використання діючих виробничих потужностей, економного та раціонального використання матеріалів, палива, пального, електроенергії, підвищення продуктивності праці.

Основні напрями вдосконалення господарського механізму в житлово-комунальному господарстві в період переходу до ринку такі ж, як і в інших галузях народного господарства, – розширення самостійності, самофінансування, посилення матеріальної заінтересованості підприємств у кінцевих результатах праці та ін.

Типи підприємств побутового обслуговування населення

- виробничі об'єднання та спеціалізовані підприємства централізованого виробництва (фабрики індивідуального пошиття одягу, ремонту взуття, фабрики-пральні, заводи з ремонту побутової техніки та ін.);
- комбінати побутового обслуговування, що мають у своєму складі кілька цехів або майстерень, розміщених в одній будівлі, які спеціалізуються на наданні певних послуг (КПО);
- майстерні, ательє, цехи, ремонтно-будівельні контори, фотографія, пункти прокату, сільські будинки побуту та ін.

Соціальна структура підприємств побутового обслуговування населення у період переходу до ринку змінюється швидшими темпами, ніж соціальна структура житлово-комунального господарства. Тут має місце стабільна динаміка зростання питомої ваги приватних підприємств.

Підприємства побутового обслуговування населення надають послуги не тільки безпосередньо населенню, а й підприємствам та організаціям, що знаходить відображення в методах фінансового планування. На відміну від більшості промислових підприємств, діяльність яких протягом року має більш-менш ритмічний характер, робота підприємств побутового обслуговування населення зазнає сезонних коливань і залежить від попиту споживачів в окремі періоди не тільки року, а й протягом доби, тижня, місяця.

Щоб забезпечити потреби споживачів у періоди максимального попиту на послуги, підприємства повинні мати додаткові резервні потужності, встановлювати певний ритм роботи.

Підприємства побутового обслуговування населення не тільки виробляють продукцію чи надають послуги, а й безпосередньо реалізують їх населенню, тобто без допомоги торговельних, збутових або інших посередницьких організацій. Отже, в цих галузях тісно переплітаються елементи промислового виробництва і роздрібної торгівлі. При цьому оплата наданих послуг або збігається з процесом виробництва та реалізації, або має авансовий характер, а в певних випадках і передуює процесу виробництва, що вносить свою специфіку в організацію оборотних коштів.

Доходи підприємств побутового обслуговування населення складаються з доходів від реалізації продукції та послуг населенню, організаціям та установам, від реалізації продукції масового виробництва, від реалізації тканин та інших основних матеріалів, що використовуються при виконанні замовлень населення і які оплачуються замовником понад встановлені ціни і тарифи, а також від реалізації напівфабрикатів, вузлів та деталей, що відпускаються всередині системи.

Основним джерелом доходів є грошові кошти, що їх одержало підприємство за реалізовані послуги та продукцію. Їх розмір визначається рівнем цін і тарифів, обсягом наданих послуг та виробленої продукції.

Обсяг реалізації продукції та послуг визначається виробничою програмою, що розробляється з урахуванням наявності та використання виробничих потужностей за кожною групою побутових послуг і окремими видами продукції, а також розвитку мережі майстерень, ательє, приймальних пунктів та інших підрозділів підприємства.

На підприємствах побутового обслуговування населення розрахунок виручки ведуть окремо від реалізації продукції та послуг для населення і від реалізації продукції, послуг, робіт, що не пов'язані з обслуговуванням населення. В обсяг реалізації побутових послуг населенню включають роботи, виконані підприємством і оплачені замовником, а з індивідуального пошиття одягу та взуття, в'язання та пошиття трикотажних виробів, виготовлення меблів за індивідуальними замовленнями, ремонту автотранспорту і квартир – вартість робіт, виконаних підприємством, оплачених замовником і зданих йому.

В обсяг реалізації робіт і послуг побутового обслуговування населення поряд із вартістю виконаних індивідуальних замовлень включається також вартість виконаних робіт і послуг на замовлення тих організацій та установ, які прирівняні до послуг населенню, а також вартість напівфабрикатів, вузлів та деталей, що поставляються у порядку кооперації іншим підприємствам служби побуту для виконання робіт із побутового обслуговування населення.

Планування обсягу виручки від реалізації продукції та послуг як населенню, так і організаціям та установам здійснюється за тією ж методикою, що й у промисловості, тобто на основі виробничої програми з урахуванням зміни залишків нереалізованих замовлень, та планових цін і тарифів.

Особливістю підприємств побутового обслуговування населення є те, що виручка за виконані роботи й надані послуги надходить, як правило, в касу готівкою за місцезнаходженням підприємства, майстерні, ательє, приймального пункту та ін.

Сума виручки від реалізації продукції та послуг тісно пов'язана з повнотою оприбуткування і надходження одержаних від замовників грошей у касу підприємства.

Особливості технологічного процесу підприємств побутового обслуговування населення зумовлюють відносно низьку порівняно з промисловістю питому вагу основних засобів у загальній сумі виробничих засобів цієї галузі.

У структурі основних промислово-виробничих засобів питома вага активної частини (машин та обладнання) становить близько 20%, частка будівель та споруд – майже 80 відсотків.

Основна частина капітальних вкладень на підприємствах побутового обслуговування населення здійснюється за рахунок коштів фонду виробничого й соціального розвитку. З цього джерела фінансуються роботи з технічного переозброєння виробництва, удосконалення технологічних процесів, організації виробництва та праці, нових видів побутових послуг, зростання продуктивності праці, зниження собівартості, поліпшення якості побутових послуг, підвищення рентабельності та ін.

У випадках, коли власних коштів для фінансування капітальних вкладень у підприємств служби побуту недостатньо, вони можуть одержати банківський кредит. Кредит на витрати, пов'язані з розширенням діючих та організацією нових підприємств, погашається за рахунок коштів фонду виробничого й соціального розвитку.

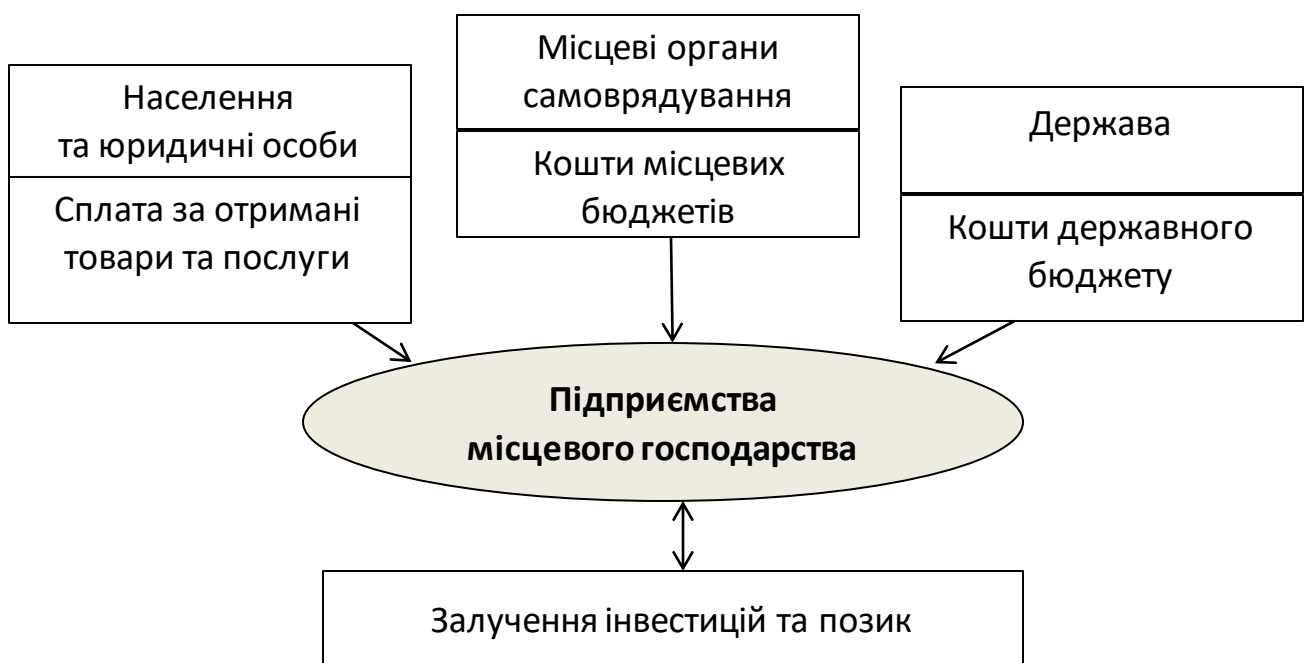
З метою забезпечення безперебійного процесу виробництва і реалізації продукції та послуг підприємства побутового обслуговування населення повинні мати відповідні оборотні кошти. До складу оборотних коштів цих підприємств входить специфічна стаття, пов'язана з наданням послуг населенню, – «Предмети прокату». Вона охоплює понад 13% запасів товарно-матеріальних цінностей.

Основними джерелами формування оборотних коштів та покриття приросту їх нормативу на підприємствах побутового обслуговування є кошти фонду виробничого й соціального розвитку і сталі пасиви.

Однією з визначальних рис забезпечення діяльності організацій та установ охорони здоров'я, освіти, фізкультури та спорту є наявність багатоканальної системи надходження фінансових ресурсів. Джерелами фінансування їхньої діяльності можуть бути як бюджетні ресурси, так і кошти підприємств, організацій, населення. Вибір того чи іншого джерела фінансування із суспільних фондів споживання, а також співвідношення між ресурсами, що розподіляються через суспільні фонди споживання, і коштами населення, що направляються на відшкодування витрат на надання матеріально-побутових та соціально-культурних послуг, визначаються залежно від характеру й особливостей потреб, що задовольняються.

Для забезпечення потреб медичного обслуговування, здобуття середньої і вищої освіти, утримання непрацездатних членів суспільства та деяких інших потреб використовуються головним чином кошти державного бюджету. Для відшкодування витрат на надання послуг дитячими дошкільними установами, а також деяких послуг соціально-культурного характеру, крім загальнодержавних коштів, широко використовуються децентралізовані джерела суспільних фондів споживання та кошти населення. Витрати на послуги, пов'язані з відпочинком та охороною здоров'я трудящих, відшкодовуються за рахунок коштів населення і децентралізованих соціальних фондів.

Джерела фінансування місцевого господарства

Висновки. Становлення і розвиток в Україні ринкової інфраструктури суттєво змінюють економічне, інформаційне і правове середовище функціонування підприємств, зміст їхньої фінансової діяльності. Саме тому розв'язання проблеми забезпечення фінансової стабілізації житлово-комунального комплексу є головною передумовою формування економічних взаємовідносин у цій галузі. Для свого функціонування всі підприємства повинні мати кошти, тому що кожна господарська операція має своє вартісне вираження.

Організація і здійснення виробничого процесу неможливі без наявності фінансових ресурсів.

8.3. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Реформування економіки України потребує формування такої організації економічних відносин, яка забезпечить включення її рівноправним членом до світового співтовариства. Тому цей процес має бути спрямований на регіоналізацію економіки. Тільки в цьому разі можна забезпечити раціональне використання місцевих ресурсів і відродити ефективне господарство міста, що створить сприятливі умови життєдіяльності населення.

Важливою складовою комунальних ресурсів міста є комунальні підприємства, ефективне функціонування яких забезпечує поповнення дохідної частини місцевого бюджету. Ці підприємства у спадок від командно-адміністративної економіки отримали цілий комплекс проблем, що набувають особливої актуальності у зв'язку зі швидким переходом економіки на ринкові відносини.

Основними проблемами комунальних підприємств, які потребують першочергового розв'язання, є,

по-перше, недосконалість нормативно-правової бази та непослідовність у прийнятті рішень, неналежна увага керівників до цієї справи, що поряд із браком інституційних перетворень призвело до руйнівного і кризового стану підприємств міського господарства.

Процес формування комунальної власності в Україні ще триває, тому потребують вирішення питання, пов'язані з управлінням цими об'єктами.

Законодавча база, що чинна сьогодні, не розв'язує проблеми чіткого розмежування державної і комунальної власності. Досі немає окремого закону, який би регламентував право комунальної власності, отже, комунальна власність залишається підвидом державної форми власності.

Крім того, не розмежовано прав і повноважень у процесі управління об'єктами, які є власністю територіальних громад, що призводить до втручання держави у формування і перерозподіл фінансових ресурсів міста.

В сучасних умовах залишається актуальним питання визначення правового статусу комунальних підприємств, оскільки в ході економічних перетворень ще не повною мірою вдалося створити правові умови для їх стабільного і поступового розвитку. Досі немає чітких критеріїв необхідності створення і діяльності цих підприємств. Низька ефективність функціонування комунальних підприємств призводить до недоодержання доходів у місцевий бюджет, а система управління, що існує сьогодні, малоефективна і потребує реформування.

Крім того, немає нормативно-правових документів, які б регламентували механізм передачі основних фондів підприємствам в управління, оренду, концесію. Нормативно не врегульовано питань господарської діяльності на територіях, що зазнають негативного впливу процесів техногенного і природного характеру, у тому числі загальнодержавного значення від підтоплення, зсувів тощо.

Бракує нормативів щодо галузей соціальної сфери. Централізований фонд дотацій, що його використовують сьогодні, на практиці тільки викликає напруженість між регіонами і, звичайно ж, не стимулює власних джерел місцевих доходів.

По-друге, більшість підприємств комунальної власності мають велику територію обслуговування. Це обмежує можливість одночасного впливу на всі ланки організації. Також до несвоєчасного отримання та обробки інформації для прийняття управлінських рішень призводить недостатній рівень забезпечення комп'ютерною та оргтехнікою, відповідним програмним набором.

По-третє, недосконалість системи розрахунків за спожиті населенням та організаціями житлово-комунальні послуги призводить до значних обсягів заборгованості населення з оплати послуг, до неспроможності одних підприємств комунальної сфери розрахуватись за надані їм комунальні послуги з іншими підприємствами галузі.

У багатьох регіонах гострою проблемою для підприємств комунального господарства залишаються хронічні неплатежі споживачів за виконані роботи. Більш ніж 40% становить заборгованість населення через неплатоспроможність. До 30% сягає заборгованість бюджетних організацій, які фінансуються з державного і місцевого бюджетів. Велика заборгованість місцевих бюджетів за роботи, виконані з благоустрою міст, у результаті обсяги робіт підприємств дорожнього, зеленого господарства і зовнішнього освітлення скоротились у 5–10 разів. Відповідно скоротилися робочі місця, різко погіршився стан і експлуатація доріг, зелених насаджень, освітлення й інших об'єктів благоустрою. Крім того, росте заборгованість бюджету на погашення різниці в тарифах на житлово-комунальні послуги, надані населенню.

Причини виникнення та подальшого накопичення заборгованості

- низька платоспроможність населення;
- несвоєчасна оплата послуг споживачами;
- невідповідність рівня тарифів вартості послуг;
- відсутність бюджетних дотацій на покриття різниці між рівнем тарифу та повною вартістю послуг;
- наявність штрафних санкцій комунальним підприємствам від кредиторів, які, у свою чергу, не мають права виставляти відповідні санкції до населення;
- відсутність штрафних санкцій до громадян-неплатників.

У силу своєї занедбаності проблема заборгованості не має однозначного розв'язання: коштів, достатніх для цього, немає ні в населення, ні в бюджеті.

Серйозним чинником незадовільного фінансового стану підприємств є відсутність матеріальної відповідальності споживачів за несплату або несвоєчасну оплату послуги. Відсутня взаємна відповідальність сторін щодо якості надання послуг та оплати їх споживання.

Не працює механізм припинення надання послуги (відключення). Необхідно встановити чіткі та прозорі взаємні права і обов'язки всіх суб'єктів процесу виробництва та споживання комунальних послуг, а також можливість реального вирішення спорів у судовому порядку в разі порушення.

Крім того, великих фінансових втрат зазнають комунальні підприємства через систему фінансування пільг, які значною мірою надаються державою за рахунок підприємств міського господарства. Протягом останнього часу питання соціальної політики мають безпосередній вплив на ці підприємства: розширення пільгових категорій громадян, постійне недофінансування соціальних програм призводять до погіршення стану підприємств комунальної власності.

По-четверте, незадовільний стан багатьох об'єктів комунальної інфраструктури як побутового, так і виробничого призначення, зокрема тих, які виробляють і розподіляють тепло, воду, електроенергію, очисних споруд, транспортних магістралей тощо. Причинами є моральний і фізичний знос, неефективні форми управління. Зокрема, сьогодні в аварійному стані перебуває більша частина споруд і мереж, які фактично відпрацювали терін амортизації. Обсяги повністю амортизованих основних фондів і обладнання теплоенергетики, водопостачання, водовідведення, міського електротранспорту, систем сміттєпереробки в 1,5–2 рази більші, ніж у будь-якій іншій галузі. На межі повної зупинки перебуває ліфтове господарство.

Планово-попереджувальний ремонт поступився місцем аварійно-відбудовним роботам, витрати на які у 2–3 рази вищі.

Протяжність аварійних теплових мереж сьогодні становить 14 тис. км.

Кількість котелень на підприємствах комунальної теплоенергетики зросла більше ніж у 1,5 раза, при цьому їхня сумарна потужність зросла удвічі, однак виробництво теплової енергії за той же період збільшилось лише на 6%. Тобто майже половина основних фондів підгалузі працює неефективно, а теплоносій надходить у мережі з нижчою, ніж нормативна, температурою.

Термін експлуатації 21% котлів перевищує 20 років, 38% котлів мало ефективні та застарілі з ККД менше ніж 82%. Недосконала і застаріла автоматика регулювання процесу горіння не дозволяє досягти максимальної повноти згоряння палива і економії газу.

Постійно погіршується стан житлового фонду. Нині майже 40 тис. будинків (4% житлового фонду України) належать до категорії старих та аварійних. Кожний третій будинок потребує капітального або поточного ремонту.

Фактичні витрати на капремонт у більшості областей становлять лише 60–80% планових показників, при цьому нормативна потреба в 1,5 раза більша за планову. Через брак бюджетних коштів капітальний ремонт житла комунальної власності порівняно з 1991 роком скоротився в кілька разів, а в низці областей практично повністю призупинений. Старіння житлового фонду – серйозна проблема для України. Не виконується Програма реконструкції будинків перших масових серій.

За останні 10 років кількість рухомого складу електротранспорту зменшилася на 3,4 тис. одиниць (30%), а понад 70% наявного парку рухомого складу міського електротранспорту відпрацювали нормативний строк експлуатації.

Із 3 710 мостів та шляхопроводів 73% не відповідають вимогам чинних нормативів за вантажопідйомністю або габаритами, а 140 – перебувають в аварійному стані. Занепокоєння викликає незадовільний стан некатегрійних мостів, особливо через Дніпро в містах Києві, Дніпропетровську та Запоріжжі.

У містах і селищах не сформовано сучасної системи поводження з побуто вими відходами, що вкрай негативно впливає на санітарно-епідеміологічний стан довкілля. Більшість сміттєзвалищ – екологічно небезпечні об'єкти.

З найбільш актуальних проблем у матеріалах, надісланих обласними державними адміністраціями, привертають увагу такі. Стан будівель і споруд закладів освіти, охорони здоров'я, культури та інших задовільний, у бюджетах міст протягом останніх років щорічно передбачались кошти на проведення їх ремонту (хоча обсяг 0,1–4% від загальної суми витрат бюджетів для цього замалий). Стан же комунальних підприємств визнаний незадовільним. Усі міські комунальні підприємства, що надають послуги з тепlopостачання, збиткові, устаткування застаріле й енергомістке, потребує значних капіталовкладень. Заміни потребують від 40 до 60% мереж водо- і тепlopостачання, водовідведення.

Протягом останніх років багато підприємств міського господарства практично перебувають у зоні збитковості. Така тенденція, звісно, негативно впливає і на технічний стан основних засобів цих підприємств.

По-п'яте, існує дефіцит різноманітних ресурсів. У своїй більшості підприємства міського господарства працюють сьогодні фактично за рахунок тих ресурсних можливостей, що були накопичені до початку 1990-х років.

У зв'язку з паливно-енергетичною кризою виникає необхідність зниження загальних і питомих енерговитрат.

Зокрема, однією з основних структур ЖКГ є водопровідно-каналізаційне господарство, що протягом десятиліть розвивалось екстенсивно. У свідомості споживачів укорінилося помилкове уявлення, що необмежена кількість подаваної води є показником високого рівня комунально-побутової сфери. Результатом такої політики став дефіцит водяного балансу в деяких регіонах.

З усього обсягу споживаної в ЖКГ електроенергії 60% споживає водопровідно-каналізаційне господарство. Тому її економія тут має бути на першому місці. Велика енергоємність житлового фонду багато в чому зумовлена тим, що з метою здешевлення будинки будували без ухвалення їхнього оптимального теплового захисту. Енергетична криза, залежність від російських та інших іноземних постачальників нафти і газу, зростання їхньої ціни викликають необхідність у значному посиленні регуляторної ролі держави в економії енергоресурсів.

Головним об'єктом енергозбережної діяльності є існуючий житловий фонд і комунальна інфраструктура. Переустаткування цього фонду з метою його утеплення, удосконалення комунального устаткування – основні напрями скорочення витрат енергоресурсів. Аналіз показує, що 50–60% палива, при значеного для обігріву приміщень, губиться через погану теплоізоляцію: тепло виходить через стелі, стіни, погано підігнані двері, вікна.

Ринковий принцип лібералізації цін під час переходу держави загалом до ринкової системи функціонування економіки спричинив суттєве подорожчання житлово-комунальних послуг, тарифи на які не покривали їхньої вартості.

Відчутної нагальності набула проблема неефективного використання ресурсів. Це пояснювалося тим, що застарілі технології, впроваджені ще за радянських часів, з огляду на дешевизну і практично бездефіцитність ресурсів у колишньому СРСР, були налаштовані на екстенсивний розвиток галузі. На початку 1990-х років такі технології виявилися вкрай неефективними. При цьому бюджетні кошти на їх модернізацію вже не виділялися, а тариф, як і раніше, цих витрат не покривав.

Оскільки в собівартості житлово-комунальних послуг енергетична складова досягає в окремих підприємствах понад 50%, то підвищення цін на енергоносії неминуче призвело до випереджувального, порівняно з іншими товарами, зростання вартості житлово-комунальних послуг. Та навіть за таких умов частка вартості, яку сплачувало населення, залишалася мізерною, що змушувало державу виплачувати дотації підприємствам житлово-комунального господарства. Це призвело до дефіциту фінансових ресурсів.

Хронічний дефіцит бюджету міста зумовлений як ослабленням поаткової бази, так і неефективною витратою коштів. За гострої нестачі коштів у місцевих бюджетах органи місцевої влади не мають можливості здійснювати намічені заходи щодо розвитку галузей соціальної інфраструктури. Грошей не вистачає на науку, культуру, освіту, охорону здоров'я, захист довкілля тощо.

Для підвищення технологічного рівня сервісу також потрібні основні й оборотні фінансові засоби, що сьогодні в дефіциті через відомі кризові ситуації у нашій економіці. З одного боку – величезна дебіторська заборгованість, а з другого – в умовах ринку, односторонньо контрольована стара витратна система утримання комунального господарства, різке падіння обсягу виконуваних послуг і нерегульоване споживання енергоносіїв.

Якщо на підприємствах побутового обслуговування, торгівлі і суспільного харчування є умови для самооплатності, то в житлово-комунальному господарстві і на міському транспорті їх немає. Останні дістають відсутні кошти з державного бюджету через вищі організації на регіональному рівні.

Установи освіти й охорони здоров'я фінансуються з місцевого бюджету, лише дитячі дошкільні установи мають й інші джерела фінансування – кошти промислових і будівельних організацій, плату від батьків. Джерелами фінансування об'єктів фізкультури і спорту, поряд з міським бюджетом, є кошти профспілок і підприємств.

Для розв'язання проблеми дефіциту різноманітних ресурсів на підприємствах комунальної власності потрібне залучення інвестицій, але в Україні відсутні економічні стимули для залучення інвестицій до комунальної галузі.

Через значну фінансову нестабільність фінансові та кредитні установи не розглядають комунальну галузь як інвестиційно привабливу. Брак гарантій обмежує використання альтернативних механізмів фінансування довгострокових проектів за рахунок випуску облігацій, фінансового лізингу із залученням виробників обладнання, а також інвестиційних коштів приватного сектору.

Брак інвестицій у галузь та обігових коштів підприємств призвів до значного погіршення технічного стану основних засобів, підвищення аварійності об'єктів житлово-комунального господарства, збільшення питомих витрат і непродуктивних витрат матеріальних та енергетичних ресурсів, що негативно впливає на рівень і якість комунальних послуг.

У містах склалася складна ситуація з функціонуванням об'єктів соціальної сфери, переданих у комунальну власність міста з балансу підприємств.

Проблема їхнього фінансування не вирішена. Водночас у містах продовжується тенденція зниження чисельності населення: у містах районного значення – на 0,5–13,5%, обласного значення – на 0,3–6,5% за останні п'ять років. Працездатне населення становить (у відсотках до загальної чисельності обстежених міст) у малих містах 45–56%, у містах обласного значення – 45–65%.

Чисельність працездатного населення коливається залежно від економічної ситуації на території міст: в окремих містах спостерігається тенденція збільшення працездатного населення на 2–4%, а в інших чисельність працездатних знизилась за останні п'ять років на 68% (м. Тячів Закарпатської області), в містах обласного підпорядкування зниження становило 1,5–2,7%. За останні п'ять років у малих містах чисельність працездатного населення віком до 28 років знизилась на 1,5–15%, до п'ятирічного віку – на 3–9%, народжуваність – на 17–30 відсотків.

У містах обласного значення безробітних реєструється 0,9–3,6% від загальної кількості осіб працездатного віку, рівень навантаження непрацездатних на одного працюючого у середньому дорівнює 1. Водночас рівень фіксованого безробіття на території малих міст найвищий серед інших адміністративно-територіальних одиниць – від 4 до 27%. Це зумовлено тим, що понад 60% малих міст є монофункціональними. Навантаження на одного працюючого на території міської (селищної) ради непрацездатних (пенсіонерів, дітей та інших осіб), які проживають на території ради, в середньому 8 осіб, а, наприклад, у місті Ланчин Надвірнянського району Івано-Франківської області – 62 особи.

За останні два роки спостерігається тенденція поживлення економічної діяльності на території більшості міст обласного значення. Проте в містах із чисельністю населення менше ніж 50 тис. жителів і монофункціональною економікою відчуваються різкі коливання в рівнях доходів місцевих бюджетів. Економічний стан діючих на території міської (селищної) ради підприємств різних форм власності нестійкий, рівень їхньої рентабельності змінюється майже щороку від +8 до -20%.

Також у нових умовах господарювання для підприємств міського господарства можна виділити ще такий комплекс найважливіших проблем:

- не сформована система ресурсозбереження;
- громіздкість структур управління, роздуті штати персоналу;
- відсутній контроль якості продукції;
- асинхронність функціонування об'єктів комунальної сфери;
- не забезпечене регулювання і контроль діяльності підприємств;
- не сформовані конкурентні відносини у сфері виробництва та послуг тощо.

Таким чином, необхідно провести реформування підприємств комунальної власності, важливими напрямками якого мають стати демонополізація, приватизація, оренда, створення конкурентного середовища в системі управління та обслуговування тощо.

Побудова конкурентного ринку в комунальній сфері можлива в разі докорінної трансформації економічних відносин усередині неї з відповідними умовами, що включають: відповідну законодавчу і нормативну базу, інституційні та фінансово-кредитні фактори, макроекономічні, соціально-політичні і психологічні умови, розвинуту і доступну інформаційну базу тощо.

Крім того, слід удосконалити склад і структуру об'єктів комунальної власності. Роздержавлення та приватизація є одним із найбільш дієвих засобів удосконалення складу і структури комунальної власності. В комунальній власності мають залишатися, перш за все, підприємства, що надають гарантований мінімум послуг населенню безкоштовно, об'єкти, послуги яких на даються населенню безкоштовно або за помірну плату, що гарантує їхню доступність для усіх верств населення, інфраструктурні об'єкти, підприємства, що надають платні послуги населенню, але можуть бути легко монополізовані. Всі решта підприємства мають і можуть бути приватизовані шляхом продажу на аукціонах та конкурсах, оскільки ці об'єкти є найбільш привабливими для приватних інвесторів.

Місцеві органи влади повинні дбати про підвищення ефективності функціонування комунальних підприємств і зниження на цій основі бюджетних витрат. Як показує світовий досвід, таке підвищення ефективності роботи комунальних підприємств можливе тільки за умови залучення в комунальну власність приватного капіталу. Форми такого залучення можуть бути різноманітними, але в усіх випадках місцеві органи влади повинні контролювати діяльність підприємств з участю приватного капіталу. Залучити приватний капітал у комунальну власність можна шляхом здійснення торгів на надання тих чи інших послуг, особливо в галузях, які є при родними монополістами.

Крім того, на нинішньому етапі розвитку міського господарства доцільно далі впроваджувати договори оренди і концесії. Головним підсумком такої процедури буде ефективне господарське використання комунальної власності.

Необхідно забезпечити беззбиткове функціонування комунальних підприємств при прозорій економічно обґрунтованій системі визначення рівня тарифів на комунальні послуги, оптимізувати витрати матеріальних, енергетичних та інших ресурсів підприємств комунальної власності. Крім того, необхідно реструктуризувати заборгованість, ужити заходів для формування та впровадження тарифів, що забезпечували б відшкодування вартості послуг, а також забезпечити збільшення рівня збору платежів і багато іншого.

Висновки. Таким чином, ціла низка негативних соціально-економічних факторів призвели більшість підприємств комунальної власності до занепаду. Більш ніж десятилітній досвід показав, що ринкові реформи протікають досить мляво, що свідчить про суттєві недоліки в законодавчій базі самого реформування. Насамперед, необхідно розв'язати проблему забезпечення рентабельної роботи підприємств міського господарства, а це питання не тільки ціноутворення, а й ефективного управління фінансовими ресурсами підприємства, у тому числі й моделювання інфляційних втрат при сформованих тарифах, управління дебіторською заборгованістю, взаємини з державою з приводу податків і зборів, інвестиційної діяльності, різних проблем у взаємовідносинах зі споживачами і багатьох інших. Це можливо тільки в разі своєчасного виявлення та розв'язання проблем комунальних підприємств. Саме тоді держава зможе розраховувати на те, що тягар із забезпечення споживачів якісними і доступними послугами візьмуть на себе нові ринкові утворення.

4. Доходи, витрати та прибуток підприємства місцевого господарства

Найбільш важливим чинником, що впливає на обсяг фінансових ресурсів підприємства, є розмір доходів, що формуються в процесі фінансово-економічної діяльності.

Доходи – збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників).

З метою визнання доходу та визначення його суми розрізняють:

- дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інших оборотних активів, крім інвестицій у цінні папери;
- інші операційні доходи;
- доходи від участі в капіталі;
- інші фінансові доходи;
- інші доходи;
- дохід з податку на прибуток;
- складові для розрахунку сукупного доходу (дооцінка, уцінка).

Зазначимо, що лівова частина доходів підприємства формується за рахунок операційної діяльності.

Операційний дохід згідно з НПСБО 1 формується з чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, послуг, робіт) та інших операційних доходів.

Мета формування операційних доходів – забезпечення надходження доходів, достатніх для забезпечення життєдіяльності та розвитку діяльності місцевого господарства.

Основні чинники, що впливають на формування операційного доходу підприємства

- обсяг реалізованих послуг;
- якість послуг;
- рівень цін на послуги;
- рівень оподаткування;
- привабливість клієнта;
- управління дебіторською заборгованістю.

Наведені вище чинники забезпечують механізм управління формуванням операційного доходу підприємства. Основу такого механізму складають:

- формування ефективної цінової політики;
- планування операційних доходів.

Цінова політика – встановлення підприємством цін на товари і способів їх гнучких змін залежно від ситуації на ринку з метою забезпечення цільового обсягу прибутку.

Процес планування операційних доходів підприємства включає чотири етапи (табл. 5.1).

Таблиця

Етапи процесу планування операційних доходів підприємства

Етапи	Зміст етапів
1. Аналіз операційного доходу підприємства в передплановому періоді	<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз динаміки загальної суми валового операційного доходу • Аналіз рівномірності формування валового операційного доходу • Аналіз співвідношення чистого і валового операційного доходу • Аналіз основних факторів, що вплинули на зміну суми чистого і валового операційного доходу в плановому періоді
2. Оцінка і прогнозування кон'юнктури ринку послуг	<ul style="list-style-type: none"> • Дослідження поточного стану ринкової активності • Оцінка поточної кон'юнктури ринку послуг • Прогнозування кон'юнктури ринку послуг
3. Розрахунок планової суми різних видів операційних доходів	<ul style="list-style-type: none"> • Планування валового операційного доходу на основі розробленої виробничої програми • Планування чистого операційного доходу на основі розробленої виробничої програми • Планування валового операційного доходу на основі цільової суми прибутку • Планування чистого операційного доходу на основі цільової суми прибутку

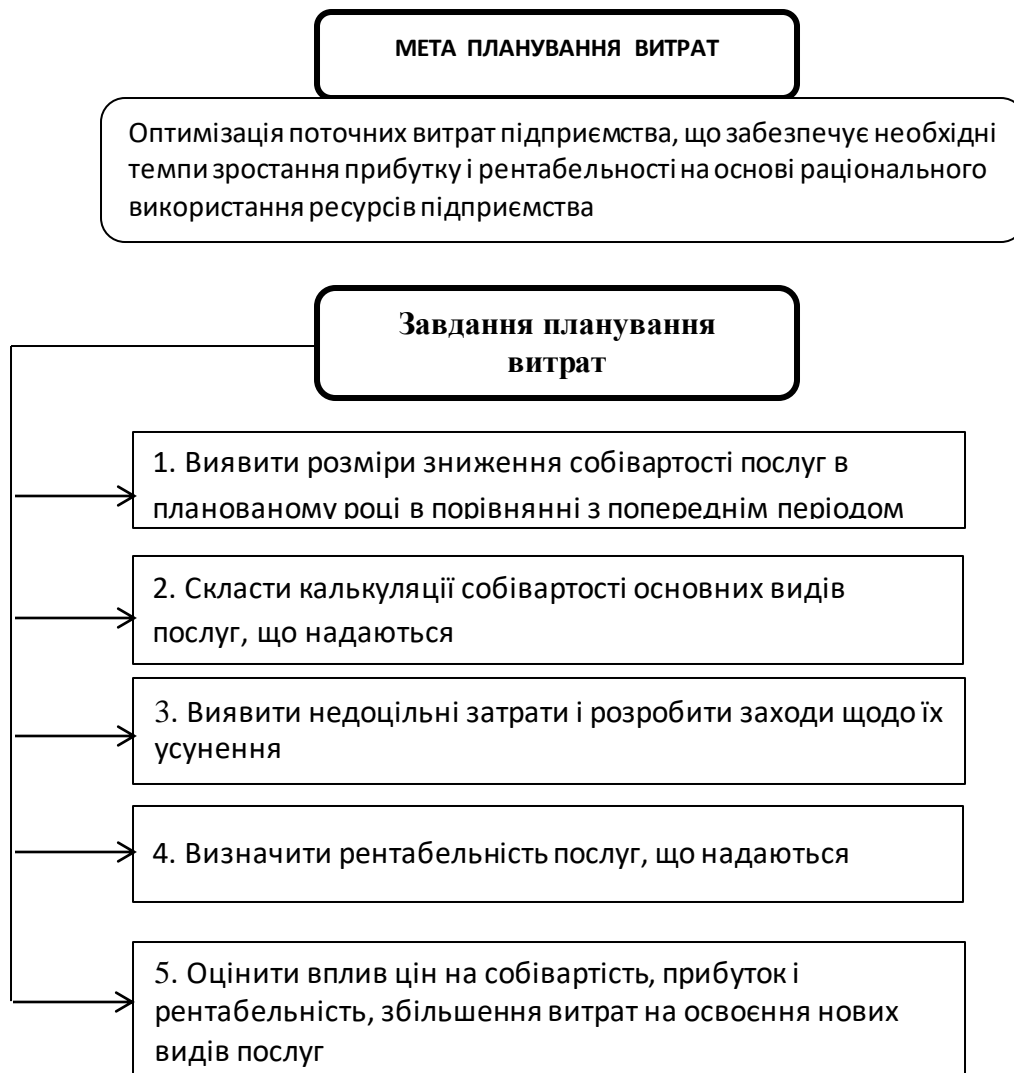
4. Розроблення системи заходів на забезпечення виконання плану операційних доходів	<ul style="list-style-type: none"> • Реалізація цінової політики • Використання сприятливої кон'юнктури ринку • Підвищення рівня сервісного обслуговування клієнтів • Інтенсифікація рекламної діяльності
--	---

Планування операційних витрат

Планування витрат підприємства підпорядковане її стратегічним цілям діяльності і покликане вирішувати такі завдання:

- 1) визначення економічно обґрунтованих витрат для виконання планів маркетингу і прибутку;
- 2) динамічний і маневрений перерозподіл видатків між видами діяльності та статтями витрат;
- 3) усунення неефективних витрат.

Мету і завдання планування витрат представлено на рис. 5.1.

При плануванні собівартості послуг застосовуються наступні методи:

- метод планування витрат за техніко-економічними чинниками;
- кошторисний метод;
- метод калькуляцій;
- нормативний метод.

1. Метод планування витрат за техніко-економічними чинниками.

За цим методом собівартість послуг визначається з урахуванням впливу техніко-економічних чинників на витрати підприємства в планованому році порівняно з попереднім.

Такими чинниками можуть бути:

- підвищення технічного рівня виробництва;
- поліпшення організації виробництва і праці;
- зміна структури й обсягу наданих послуг;
- підвищення ефективності використання ресурсів підприємства;
- використання матеріальних ресурсів з кращими властивостями та ін.

2. Кошторисний метод передбачає визначення собівартості за допомогою кошторису затрат, який може складатися як на окремі комплексні статті затрат, так і на весь обсяг послуг. Кошторисний метод дозволяє пов'язати окремі розділи тактичного плану між собою та узгодити їх з планами окремих підрозділів. На основі кошторисів витрат визначається загальна сума витрат на виробництво послуг та їх надання.

Схема типового кошторису затрат на виробництво представлена в табл.

Таблиця

Кошторис затрат на виробництво послуг підприємства на 2020 рік

Назва витрат	Базовий рік	Плановий рік
1. Сировина і матеріали		
2. Допоміжні матеріали		
3. Пальне		
4. Електроенергія		
5. Заробітна плата		
6. Відрахування до бюджету		
7. Амортизація основних засобів		
8. Інші затрати		
Всього затрат на виробництво		

3. Метод калькуляцій. За його допомогою визначається величина витрат на виробництво одиниці продукції, робіт, послуг. Планові калькуляції використовуються для планування собівартості всього обсягу продукції, розробки планових кошторисів витрат, визначення загальної суми витрат підприємства.

Схема типового кошторису витрат на виробництво конкретного виду послуг представлена в табл.

Таблиця

Схема типового кошторису витрат на виробництво послуги (назва) підприємства на 2020 рік

Шифр рядка	Назва статей	За планом, усього	в т.ч. за кварталами			
			I	II	III	IV
01	Сировина та матеріали					
02	Напівфабрикати власного виробництва					
03	Покупні комплектувальні вироби					
04	Паливо і енергія на технологічні цілі					
05	Основна заробітна плата робітників					
06	Додаткова заробітна плата робітників					
07	Відрахування на соціальне страхування					
08	Загальновиробничі витрати					
09	Виробнича собівартість					
10	Позавиробничі витрати					
11	Повна собівартість послуги					

4. Нормативний метод. За даним методом витрати на виробництво та реалізацію послуг розраховується на основі норм і нормативів. Цей метод застосовується на тих виробництвах, де виробничі операції постійно повторюються, інакше норми визначити буде неможливо. Нормативи витрат встановлюються або за фактичними даними минулих років, або на основі технічного аналізу. Останній метод більш ефективний, так як знижує небезпеку перенесення в планові нормативи помилок та прорахунків минулих років.

Схема типового нормативного планування витрат на виробництво конкретного виду послуг представлена в табл.

При плануванні собівартості продукції зазначені методи застосовуються, як правило, у комплексі, доповнюють один одного і роблять процес планування витрат наскрізним.

Процес планування собівартості послуги відбувається за наступними етапами:

1. Аналіз витрат підприємства за минулий період.
2. Планування зниження витрат за чинниками.
3. Розрахунок планових калькуляцій.
4. Розрахунок планових кошторисів.
5. Розрахунок загального обсягу витрат підприємства.

Таблиця 5.4

Схема типового нормативного планування витрат на виробництво послуги (назва) підприємства на ... рік

Назва статей	Норма на одиницю	Кількість продукції	Плановий обсяг витрат, всього
Сировина та матеріали			
Паливо			
Енергія			
Заробітна плата			
...			
Інші			
Собівартість одиниці виробу			

1. Аналіз витрат підприємства за минулий період.

Головна мета проведення такого аналізу – оцінка фактичної величини витрат в порівнянні з плановою за звітний період, виявлення резервів економії витрат та зниження собівартості, визначення заходів для використання цих резервів.

Об'єктами аналізу виступають:

- повна собівартість продукції та окремі елементи витрат;
- витрати на 1 грн виготовленої продукції;
- собівартість окремих виробів;
- окремі статті витрат.
-

Аналіз витрат підприємства за звітний період передбачає:

- оцінку величини сукупних витрат за звітний період, визначення темпів її зміни порівняно з плановими показниками та попереднім роком;
- оцінку структури витрат, питомої ваги кожної із статей, а також темп змін цих показників відносно планових даних та попереднього року;
- порівняння фактичної та планової величини собівартості основних видів продукції, темп змін та причини таких змін;
- дослідження величини постійних та змінних витрат, їх структури;
- оцінку витрат окремих підрозділів;
- визначення частки невиробничих витрат у загальному обсязі витрат підприємства;
- дослідження обґрунтованості вибору методу розподілу загальновиробничих та загальногосподарських витрат.

2. Планування зниження витрат (собівартості) за чинниками.

Собівартість продукції формується під впливом значної кількості чинників. Вони можуть бути поділені на зовнішні – ті, на які підприємство не може впливати, та внутрішні.

До зовнішніх відносяться:

- зміна цін на матеріали, напівфабрикати, інструмент, паливо, енергію, які підприємство отримує від сторонніх підприємств;
- зміна встановлених розмірів мінімальної заробітної плати, а також різного роду обов'язкових внесків, відрахувань і нарахувань на заробітну плату;
- зміна тарифів на перевезення вантажів.

Серед чинників, що впливають на зниження собівартості продукції виділяють наступні:

- підвищення технічного рівня виробництва;
- поліпшення організації виробництва та праці;
- зміна структури та обсягу виробленої продукції;
- підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів та ін.

Перелік чинників може розширюватися і деталізуватися відповідно до галузевих особливостей підприємств.

3. Розрахунок планових калькуляцій.

Планова калькуляція – це розрахунок витрат на виробництво одиниці продукції у планованому періоді за калькуляційними статтями. В річному плані калькуляції складаються на всі види готової продукції.

Витрати, в залежності від способу їх віднести до собівартості окремого виду продукції, поділяються на прямі та непрямі.

Прямими є витрати, які можна відразу включити до витрат на виготовлення певного виду продукції (матеріали, заробітна плата робітників). Непрямі відносяться одночасно до всіх видів продукції підприємства.

Найбільш розповсюдженим способом калькулювання є *нормативний*. При його використанні основою для складання планової калькуляції на підприємстві є технічно обґрунтовані норми витрат ресурсів, стандарти та технічні умови, що встановлені для певної продукції. Норми визначаються на основі діючих (або очікуваних) на початок планового періоду нормативів з урахуванням впливу заходів, що розроблені для підвищення економічної ефективності виробництва у плановому періоді (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Калькулювання витрат за калькуляційними статтями

Стаття	З чого складається	Як визначається при плануванні
1	2	3
1. Витрати на: сировину, основні та допоміжні матеріали, енергоносії та ін.	З вартості сировини, матеріалів, з яких виготовляється продукція або є необхідним компонентом при її виготовленні	Добутком норми витрат сировини, матеріалів, енергоносіїв на їх ціну
...
4. Основна зарплата працівників	З оплати операцій і робіт за відрядними розцінками, а також погодинна оплата праці працівників	Добутком норми часу на виготовлення операції на годинну тарифну ставку

Продовження табл. 5.5

1	2	3
...
8. Адміністративні витрати (АВ)	Із заробітної плати апарату управління; амортизаційних відрахувань; витрати на послуги. Сумуванням всіх перелічених витрат отримуємо АВ на рік, і у відношенні їх до основної заробітної плати працівників на рік отримуємо % АВ	Добутком отриманого відсотка АВ на основну заробітну плату працівників конкретного виду продукції (послуг), поділений на 100%
9. Витрати на збут (ВЗ)	З витрат на рекламу, післяпродажне сервісне обслуговування, маркетингові витрати	Добутком отриманого % ВЗ на виробничу собівартість конкретного виду послуги, поділений на 100%
10. Повна собівартість	З витрат на виробництво та надання послуг	Сумуванням виробничої собівартості і адміністративних витрат

Планування собівартості послуг за калькуляційними статтями застосовується для визначення собівартості одиниці послуг і називається

калькулюванням. Результатом калькулювання є складання калькуляції, тобто документа, в якому обумовлені всі витрати на надання послуги споживачам.

Планування собівартості послуг за економічними елементами застосовується для визначення собівартості усіх наданих послуг. При цьому складається документ, що називається *кошторисом витрат*. Класифікація собівартості за економічними елементами представлена в табл. 5.6.

Таблиця 5.6

Класифікація собівартості за економічними елементами

Економічний елемент	З чого складається	Як вираховується
1	2	3
1. Матеріальні витрати	З вартості сировини, основних матеріалів, енергоносіїв, що використовуються як на технологічні, так і господарські потреби в цілому по підприємству, цеху	Добутком вартості одиниці сировини, матеріалів, енергоносіїв на кількість наданих послуг підприємством на рік (квартал, місяць).

Продовження табл. 5.6

1	2	3
2. Витрати на оплату праці	З фонду оплати праці всіх категорій працюючих по підприємству, підрозділу	Добутком середньомісячної заробітної плати працівників підприємства на чисельність і на 12 міс.
3. Відрахування на соціальні потреби	З відрахувань за встановленим відсотком від фонду оплати праці	Добутком фонду оплати праці на норму відрахувань на соціальні потреби, поділеним на 100%
4. Амортизаційні відрахування	З амортизаційних відрахувань як устаткування, так і будівель в цілому по підприємству	Добутком балансової вартості основних фондів на їх норму амортизації
5. Інші операційні витрати	З оплати послуг, виконаних сторонніми організаціями, за послуги зв'язку, орендної плати та інших грошових витрат	Сумуванням перелічених грошових витрат
6. Повна собівартість	З перелічених економічних елементів	Сумуванням перелічених економічних елементів

5.3. Планування прибутку підприємства

Планування прибутку суб'єктами господарювання необхідне для складання поточних і перспективних фінансових планів.

Цей план може розглядається, з одного боку, як функція маркетингу, пов'язана з загальноприйнятою господарською діяльністю людей і визначає економічний результат планованої роботи підприємства, направленої на задоволення потреб ринку, а з іншого – як основний в ланцюзі економічних інтересів підприємства з-за значимості показників прибутку і рентабельності в стимулюванні праці, в зміцненні конкурентоспроможності і стабільності функціонування будь-якого економічного об'єкта.

Завданнями планування прибутку є:

- економічний доказ вигідності підприємницьких дій щодо досягнення стратегічних цілей;
- економічна оцінка плану маркетингу і функціональних планів підприємства;
- перспективне стимулювання власників і трудового колективу підприємства.

Планове обґрунтування прибутку побудовано на грамотному використанні економічної теорії, зокрема впливу на прибуток таких факторів, як обсяг діяльності, витрати виробництва та обігу (постійні й змінні), оборотність капіталу, ціни і прибутковість, частка ринку послуг та ін.

Розрахунок планового прибутку повинен бути економічно обґрунтованим, що дозволить здійснювати своєчасне і повне фінансування інвестицій, приріст власних оборотних коштів, відповідні виплати заробітної плати працівникам, а також своєчасні розрахунки з бюджетом, банками і постачальниками.

На підприємствах застосовують прямий метод розрахунку планового прибутку.

Суть його полягає в тому, що прибуток розраховується як різниця між виручкою від реалізації продукції (без ПДВ і акцизів) у відповідних цінах і повною її собівартістю:

$$П = (В - Ц) - (В \times С), \quad (5.3)$$

де П – плановий прибуток;

В – випуск товарної продукції в плановому періоді в натуральному вираженні;

Ц – ціна одиниці продукції (без ПДВ і акцизів);
С – повна собівартість одиниці продукції.